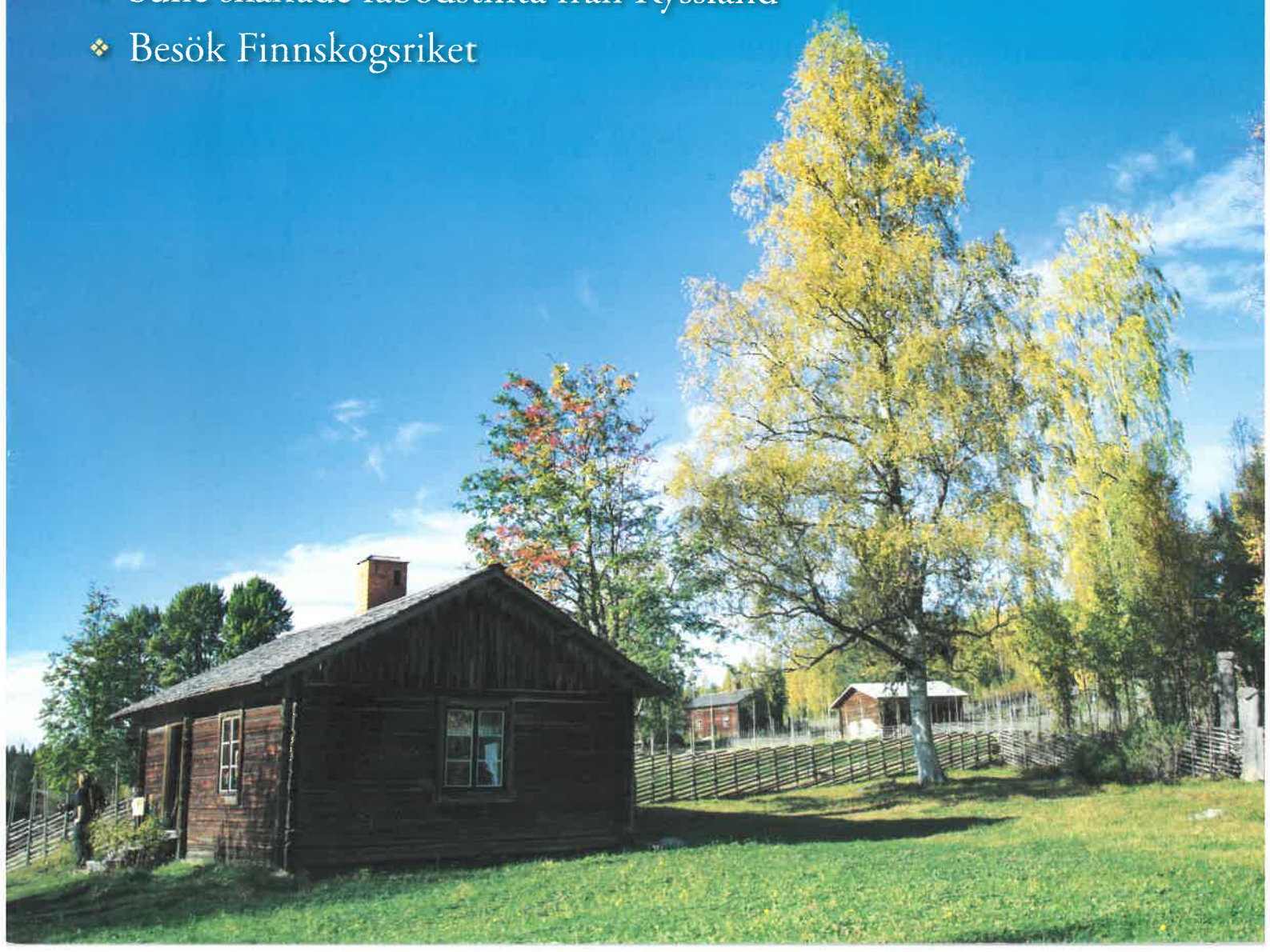

Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk

Medlemstidning för Förbundet Svensk fäbodkultur och utmarksbruk | nr 1 • 2018

- ❖ Ny tidskrift om fäbodkultur och utmarksbruk
- ❖ Tema: Biosfärkandidat Voxnadalen
- ❖ Fäbodriksdag på Våsbo 2017 – fäbodbruket har framtiden för sig
- ❖ Kalvar växer bra på skogsbete
- ❖ Så nyttjar du miljö- och jordbruksstöden
- ❖ Restaurerade marker tio år senare
- ❖ Sune skaffade fäbodstinta från Ryssland
- ❖ Besök Finnskogsriket

Redaktör: Hasse Hedström

Layout: Staffan Zika

Tryck: Linderth's Tryckeri, Vingåker

Papper: Multi Art Silk 115 g + 150 g i omslag

Redaktion: redaktion@fabod.nu

Tidskriften Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk är medlemstidning för FSF.

Om inte annat anges så är artiklarna författade av redaktionen. Åsikter i artiklar som inte signerats av styrelsen är inte med automatik förbundets åsikter.

För medlemskap betala 300:- som grundavgift per person, organisation eller företag.

Eller 500:- per familj utan begränsning av antal personer i hushållet.

Varje sådant medlemskap ger en röst vid årsstämman.

Övriga kan beställa tidskriften för 100:-/styck.

Sätt in aktuell avgift på bankgiro 5243-8538

Förbundet Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk (FSF) www.fabod.nu

Ordförande Kristian Olofsson

070-69 62 924, ordforande@fabod.nu

Vice ordf Stefan Olander

070-569 26 90, stefan@fabod.nu

Ekonomi Pauline Palmcrantz

070-640 21 08, pauline@fabod.nu

Ledamot Dennis Olsson

070-215 62 82, dennis@fabod.nu

Ledamot Olle Berglund

070-208 9817, olle@fabod.nu

Ledamot Anna Siljeström

070-695 69 19, anna@fabod.nu

Valbered. Carin Gisslén-Schönning, sammankallande, 070-398 37 83, valberedning@fabod.nu

Revisorer Inge Wikström och Lotta Wiringe
revisorer@fabod.nu

Redaktör Hasse Hedström

070-320 51 81, redaktion@fabod.nu

De regionala fäbodföreningarna är medlemmar i förbundet och har en viktig roll för regional intressebevakning, aktiviteter och kontakter med fäbodbrukare, fäbodägare och fäbodlag och andra intresserade.

Dalarnas Fäbodbrukarförening (DFBF)

facebook.com/dalafabod

Mejlkontakt dalafabod@yahoo.com

Föreningen Värmlands Säterkultur (FVS)

facebook.com/varmlandsaterkultur

Mejlkontakt varmlandsaterkultur@gmail.com

Gävleborgs Fäbodförening (GFF)

www.xfabodar.se

Mejlkontakt info@xfabodar.se

Värmlands säterbrukarförening (Vsbf)

Mejlkontakt varmlandsbf@gmail.com

Omslagsbild: Fäboden Hagavallen är den andra man möter av fyra vallar i Kulturresevatet Våsbo fäbod. **Foto:** Olle Berglund.

Fäbodbruket inför framtiden

Så blev sommaren 2018 väldigt varm och torr, och vi överblickar ännu inte följderna. Ytterligare en belastning för Sveriges jordbruk och djurhållningen. Insikterna fördjupas om vår utsatta livsmedelproduktion och bristerna i beredskapen. Fäbodbruk och övrigt utmarksbete påverkas mindre av torkan under betesperioden, då det vanligen finns tillgång på bete i skog och fjäll. Däremot är det problem vad gäller vinterfoder. En följd är att nu verka för rimliga möjligheter för nödvändig slakt.

Fäbodrörelsen fortsätter framåt och utvecklar samverkan, bland annat genom de nya stadgarna. Vår nya tidskrift syftar till samverkan, att utveckla kontakter samt kunskapsspridning. Vi medverkar i en ny extern samverkan genom Svenska Brukar-nätverket för Traditionell Ekologisk kunskap. Det ger globalt perspektiv på angelägna framtidsfrågor, problem och möjligheter för landsbygdens folk, traditionell kunskap och en långsiktigt hållbar naturförvaltning.

Fäbodbruket och fäbodbrukarna lever med sekelperspektiv på historia, hållbara brukningsformer och långsiktigt ansvar för gård, fäbod, djur, marker och miljö. Vi är många som förundras över tingens ordning i vår moderna tid – med detaljerade och knepiga regelverk och ständiga förväntningar på ökande produktivitet. Samt den problematik som bristerna i rovdjursförvaltningen för med sig.

En grundläggande utmaning utgör också Sveriges höga beskattning av låga arbets-inkomster, som belastar arbetskraftsintensiv verksamhet, som fäbodbruket. Skatte-systemet har växt fram i tider med lägre miljökrav, billig fossil energi och behov av arbetskraft i industrin. Livsmedelskvalitet underordnades kostnadseffektiv bulk-produktion. Natur- och kulturvärden negligerades eller togs för givna.

Nu krävs istället en klimatanpassning och reducering av fossil energianvändning. Industrin har inte samma behov av arbetskraft. Det finns nu även politiskt en utbredd insikt om problemen för landsbygden och växande obalanser i landet. Natur- och kulturvärden identifieras som hotade, och verklig livsmedelskvalitet ses som en tillgång. Hoten mot biologisk mångfald liksom mot historiskt grundad traditionell ekologisk kunskap om naturen och brukningsmetoder uppmärksammas internationellt.

Är det då inte dags att se över hur regelverk och villkor, och bland annat skatte-systemet, begränsar arbetskraftsintensiv och miljöriktig verksamhet som fäbodbruk? Eller måste fäbodbrukarna förvänta sig att dessa relativa nackdelar för lönsamhet och konkurrenskraft i våra småföretag fortsatt ska kompenseras med ekonomiska om-föringar, till exempel genom Landsbygdsprogrammet?

Fäbodbrukarna har viljan och ambitionen att finnas kvar med kulturen och sina verksamheter i vårt land. Om vi ska lyckas med det behöver vi också en konstruktiv samverkan med staten.

Kristian Olofsson

ordforande@fabod.nu, 070-696 29 24

Ny tidskrift om fäbodkultur och utmarksbruk

Du håller nu i din hand en ny tidskrift. Som ytterligare ett led i vår samverkan inom Fäbodrörelsens utvecklingsarbete vill vi nu utveckla medlemskontakterna och för-medlingen av information, kunskap och kontakter. Vi tror att det finns behov av en tidskrift med särskild inriktning på vårt intresseområde - fäbodkultur och utmarksbruk.

Vår målsättning att utgivningen ska bli kontinuerlig. Det är en utmaning att utveckla innehållet och utformningen så att läsare och medlemmar finner det intressant, aktuellt och angeläget. Det är också en utmaning att få en hållbar ekonomisk grund för en fortsatt utgivning.

Vi kommer att ge ut ytterligare ett nummer detta år, och har naturligtvis en kontinuerlig uppföljning av ekonomin. En positiv utveckling av medlemsintäkterna är avgörande för en framtida utgivning och utveckling av denna tidskrift. Därmed ligger framtiden också i detta avseende i medlemmarnas händer.

Detta första nummer produceras som ett temanummer i samverkan med Biosfärs-kandidat Voxnadalen, Ovanåkers kommun. Det är möjligt att utveckla tematisk sam-verkan med andra aktörer kring våra intressefrågor i kommande nummer.

Det är också vår avsikt att utveckla det redaktionella innehållet i tidskriften. Vi tar tacksamt emot synpunkter och önskemål på innehåll och utformning av tidskriften till redaktionen.

Varmt välkomna som läsare och medlemmar!

Kristian Olofsson, ordförande

Från Ovanåkers fåbodar till ett Unesco biosfärområde i Voxnadalen

Idén till ett Unesco biosfärområde i Ovanåker föddes för över ett decennium sedan och har sitt ursprung i den lokala fåbodrörelsen.

För cirka tio år sedan var Ovanåkers kommun en av de sista kommunerna att beviljas bidrag för att med berörda intressenter öppna upp det igenväxande kulturlandskapet och återskapa ursprungliga naturbetesmarker, till nytta för den biologiska mångfalden. Unikt var också att medel avsattes för att renovera och rädda så kallade överloppsbyggnader, som exempelvis lador och byggnader på fåbodvallarna.

Redan tidigt i projektet, när arbetet med att inventera aktuella fåbodvallar precis kommit igång, fick Ovanåkers kommun en inbjuden till årsmöte hos Gävleborgs fåbodförening. Då lyfts frågan om ett biosfärområde i Ovanåker för allra första gången av Kelvin Ekeland. Resan och kandidaturen till att bilda ett av Unesco utsett biosfärområde har varit brokig och vändningarna har varit många. Många projekt har skapats längs vägen, som den brun-vit skyltade turistvägen "Stora Hälsingegårdars väg".

I de båda förstudier som genomförts och under den officiella kandidaturens

BIOSFÄRKANDIDAT VOXNADALEN

Detta nummer är ett temanummer om Biosfärkandidat Voxnadalen.

inledningsfas under 2014) avsåg det föreslagna biosfärområdet Ovanåkers fåbodskog och det unika Sässmanområdet utanför Edsbyn. Nu – snart fem år senare – så har perspektiven vidgats rejält under resans gång. I den biosfärområdesansökan, som nu i juni överlämnats till regeringskansliet, berör biosfärområdet huvudsakligen Voxnans avrinningsområde, och delar av fyra kommuner (Ovanåker, Ljusdal, Bollnäs och Rätt-

vik). Ovanåkers Fåbodskog har därmed fått oss att vidga vyerna, från att bara se delar av ett område, till att se helheten i ett landskap. Att utgå från de naturgivna förutsättningarna, istället för administrativa gränser, understryker att ett landskapsperspektiv är en grundsten i det hållbara brukandet av vår biosfär. Med ett biosfärområde vill vi tillsammans bygga upp en neutral och inkluderande samverkansplattform. En plattform som skapar samverkan mellan olika intressen och tar sig an hållbarhetsutmaningar som enskilda aktörer inte kan lösa själva, till nytta för både människa och natur.

Sverige beslutar och överlämnar ansökan under hösten 2018. Unesco beslutar om utnämning hösten 2019. Men vår resa börjar här och nu – tillsammans skapar vi framtidens liv i modellområdet för hållbar utveckling i biosfärområdet Voxnadalen!

Hanna Alfredsson
Koordinator

Olle Berglund
Projektledare

Violett fingersvamp, en rödlistad art av ängssvampar, med bara en handfull fynd i Hälsingland, bland annat på de återskapade naturbetesområden som beskrivs i tidningen. Foto: Stefan Olander.

Fäbodriksdagen 2017

Med ett kohorn högt upp på en mossbelupen sten blåste Samantha Olander in 2017 års fäbodriksdag på Våsbo fäbod. I den disiga morgonen fick hon straxt svar från en kulande kulla som kom promenerande genom skogen.

Omkring hundra personer samlades på Våsbo fäbod kring en temadag om kulturavet som en nyckel till framtiden. Ovanåkers kommun, som varit med att organisera dagen, arbetar för att Voxnadalen – med bland annat Våsbo fäbod – ska utses till ett biosfärområde av UNESCO. Ett biosfärområde är ett modellområde för hållbar utveckling där natur och kultur gynnar varandra, ett område som brukas utan att förbrukas.

Ovanåkers kommun framhåller i sin ansökan att Voxnadalen är ett område där man avser att bevara både biologisk och kulturell mångfald och de framhåller att här finns ett fungerande ekosystem med viktiga landskapsvärden. I Sverige finns sedan tidigare fem biosfärområden av drygt 650 existerande områden runt om i världen.

Våsbo Fäbod är en i högsta grad levande fäbod. Eller egentligen är det fyra fäbodor som drivs gemensamt som en förening. Området utsågs av länsstyrelsen till kulturreservat 2008.

En av fäbodarna ägs av Olle Olols.

– I sambruksföreningen äger vi våra egna fäbodor, men vi samverkar i en förening som sköter skötsel och drift, säger Patrik Uhras.

Fäbodvallarna omsluter 25 hektar, 45 byggnader och 2 000 meter gärdsgårdar och en del annat som numera sköts gemensamt. I början startades föreningen för att vara en stark partner i förhandlingar med utomstående.

– Men föreningen har framför allt utvecklats till ett forum för samarbete,

där vi hjälper varandra och utnyttjar våra gemensamma resurser på ett mycket bra sätt, framhåller Patrik Uhras.

Den som äger den fäbod där fäbodriksdagen slagit upp sitt tält ägs av 77-åriga Olle Olols. Han berättar att fäboden under flera hundra år gått i arv inom släkten. Ett av husen som finns på gårdstunet är från 1500-talet.

När han var barn så var fäboden i full verksamhet. Själv började han köra häst på fäboden så snart han var färdig med skolan. Själva gården ligger omkring 15 kilometer härifrån.

– På den tiden arbetade flera fäbodjantor här och vi sålde mjölk och gjorde smör. Fäbodjantorna kom hit med djuren i början av sommaren och begav sig hem i framåt september, berättar Olle Olols.

Under den här tiden var det många fäbodor i bruk. Fäbodbrukarna samarbetade och hade uppgjorda scheman om vilka som skulle gå med djuren i skogen och vart.

– Det gällde att försiktigt smyga sig undan när man gått ut med djuren, annars var risken att de följde med hem igen. Nästa dag så tog man en annan riktning med djuren. Häromkring fanns sju områden vi brukade gå till, beroende var det fanns bete. Getterna däremot höll sig mest kring hagarna i närheten av husen.

Så här gick det till varje sommar fram till slutet av 1960-talet. Lönsamheten dalade och det blev svårt att upprätta den organisation som ett fäbodbruk kräver.

Men trots det så fortsatte ägarna till fäbodarna i Våsbo att sköta och hävda både byggnader och mark, bland annat genom

att de fortsatt att ha betesdjur, men nu stängslades djuren in i hagar. De djur som i dag betar på fäbodarna är inhyrda.

Våsbo är i dag en av Hälsinglands bäst bevarade fäbodor. Det är inte mycket som har förändrats sedan mitten av 1800-talet. Man vet att markerna på Våsbo som består av slätterängar, beteshagar, åkrar och skogspartier har brukats i över 270 år. Till varje vall hör ett tiotal byggnader, typiska för de hus som krävdes för en fungerande fäbod i Ovanåker vid senare delen av 1800-talet. Här finns ett omfattande system av gärdsgårdar såväl inom fäboden som i gränserna mot utmarken. ■

– Det obrutna brukandet av marken på Våsbo var huvudorsaken till att länsstyrelsen satsat på området som ett kulturreservat, säger Olle Olols.

Svedbovallen

Massor av nya idéer ska utveckla fäbodvallen

Märit Andersson är ganska ny som fäbodbrukare. Men hon är entusiastisk och har massor av idéer hur de kan utvecklas. Fäbodar är något som världen behöver, menar hon. Fäboden borde vara en naturlig plats för kunskapsförmedling.

– Min bristande kunskap har kompenseras av att jag haft många kunniga människor och bönder omkring mig, säger Märit Andersson.

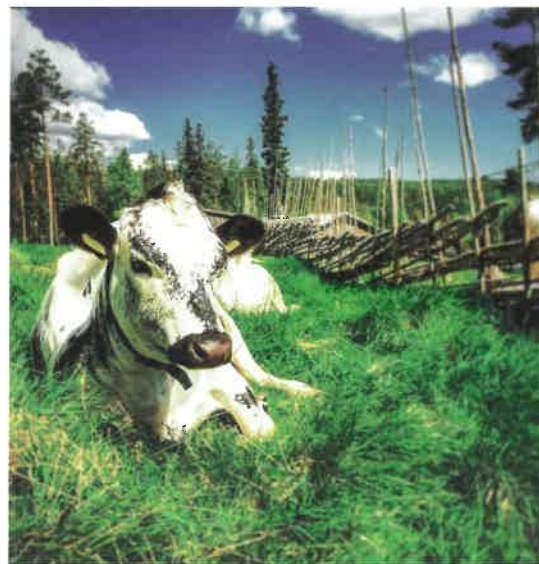
– Jag var en riktig nybörjare när jag kom till Svedbovallen. Jag visste inte mycket om fäbodar. Nu har jag haft möjlighet att driva en fäbod under tre år.

Fäboden ligger i Järvsö, omkring tre mil från Väsbo fäbodar. Svedbovallen har anor sedan 1600-talet och har ingått i ett mycket stort fäbodområde. I dag finns det fyra fäbodbrukare kvar, tre privatägda och en som ägs av Ljusdals kommun och som förvaltas av Järvsö hembygdsförening. Föreningen har drivit verksamhet där sedan 1970-talet med hjälp av lantbrukare och ideella krafter.

Under sommarsäsongen besöks fäboden av upp mot 10 000 besökare. Kommunen har nu återtagit driften.

Fram till 1700-talet fanns ett system med fyrsäsongsbosättningar. På hemgården i älvdalen bodde man under vintern.

Hemfäboden låg nära hemgården och här vistades folk och få under vår och höst. På långfäboden, som ofta låg flera mil från hemgården, gick djuren under sommaren, under överseende av en fäbojanta eller ”skojanta”, som hon kallades här. Svedbo-

Svedbovallen, Järvsö. Foto: Märit Andersson.

vallen är just en sådan långfäbod.

– För tre år sedan kom jag till Svedbovallen. Jag brukar säga att jag fick leka bonde. Jag låtsades att det var mina djur och gick in i verksamheten med hull och hår.

Men Märit var inte alls beredd på vad det innebar att driva fäbod. Hon förstod att hon skulle få jobba mycket och vara nära naturen och djuren. Det var ju det hon drömt om. Men inte att det skulle komma så många besökare. Tusentals besökare som tyckte att fäboden var en mycket viktig plats för dem.

– Inte heller att jag skulle känna ett så enormt ansvar. Jag kände snabbt att fäboden var viktigt – att detta var något som världen behövde.

Märit började ganska snart fundera på hur hon skulle kunna säkerställa att fäboden och verksamheten på Svedbovallen skulle kunna utvecklas och finnas kvar. Samtidigt var hon osäker på om hon som enskild person, utan särskilt mycket kunskap, skulle klara det.

– Min bristande kunskap har kompenenserats av att jag haft många kunniga människor och bönder omkring mig. Inte minst från Järvsö hembygdsförening, säger Märit.

Hon har haft många tankar, drömmar och idéer om hur Svedbovallen kan utvecklas.

– Svedbovallen är en fantastisk plats. Mycket fokus ligger på kaféet och våra produkter från fäboden säljs där.

Men hon är inte riktigt nöjd med det. Svedbovallen är ett uppskattat men ganska passivt besöksmål. Särskilt i förhållande till hur mycket som egentligen händer på fäboden – allt arbete hon gör från det att hon kliver upp på morgonen till hon går

och lägger sig. Det här är en verksamhet som besökarna i mycket begränsad del bjudits in till. Ofta har de skyndat sig att göra färdigt sina sysslor innan besökarna kommit.

– En stor del av vår tid har varit låst av kafédriften. Jag har ställt frågan om vad vi egentligen ville med Svedbovallen: vad behöver världen och människor? Jag vill hävda att den kunskap som finns i denna fantastiska kulturhistoriska miljö är högaktuell i dag.

Hon vill att Svedbovallen i framtiden går från att vara ett passivt besöksmål till att bli en aktiv kunskapsförmedling om fäbodliv och utmarksbete. Fäboden ska utvecklas till en autentisk arbetsplats där besökarna får uppleva det riktiga livet på en fäbod.

Hittills har de skyndat sig att klara av det riktiga fäbodslivet, med att separera och kärna smör på morgonen innan kafét öppnar, för att vara klara att ta emot besökarna.

– Jag vill att det riktiga fäbodslivet ska öppna sig för publiken. Vi har arbetat sju dagar i veckan. Kafét har bara varit öppet fem timmar per dag. Det bör utveckla till en skola för framtida fäbodbrukare. Det finns både fäbodare som behöver människor och tvärtom.

Hon uppskattar att en tredjedel av volontärerna som arbetat på Svedbovallen skulle kunna tänka sig att driva en egen fäbod.

– Vi vill även inspirera till självhushåll. Fäboden som driftsform är den enda som genererar mer energi än den tar ut. Jag vill också koppla fäboden närmare världsarvet och Hälsingegårdarna.

Många som kommer till fäboden är världsarvsturister. De vill inte bara veta hur man levde här förr, de är ofta minst lika intresserad av hur folk lever i dag, av

livsvillkoren i dag.

– Kaféverksamheten vill jag utveckla till ett aktivt kunskapscenter om de produkter vi framställer som smör, färskost och messmör.

En röd tråd i förändringsarbetet är viljan att bjuda in besökarna till det verkliga fäbodlivet, det dagliga arbetet med djurskötsel och hur produkterna tas fram. Att ge besökarna möjlighet att följa med djuren på det fria skogsbetet och att ordna regelrätta kurser i kunskapsområden som krävs för att driva en fäbod.

– Vallmusiken är också den ett jätteviktigt arv och ett arbetsredskap, att kunna locka och kalla på djuren. Sagor, sägner och berättelser hör även det till vallivet. Redan nu får besökarna slöjda bruksföremål när de besöker Svedbovallen.

Allt fler förstår vikten av ett hållbart samhälle, av att vi måste leva och använda naturen och våra resurser på ett ansvarsfullt sätt.

Fäbodbruket och den kunskap som där utvecklats är viktig för fler än brukarna själva. Fäbodbruket bidrar inte bara med rekreation och bra livsmedel. De skapar en biologisk mångfald som är viktig för hela samhället.

– Därför är det så viktigt att berätta och visa på den flora och fauna som finns i fäbodmiljön. Jag vill påstå att fäbodvallen är nyckeln till hållbar kunskap. Efter att jag upptäckte det känns utvecklandet av verksamheten på fäboden som en stor, viktig och ansvarfull uppgift, säger Märit. ■

Miljoner till Svedbovallen

Svedbovallen är i år stängd för ombyggnad och öppnar igen 2019. Sedan intervjun med Märit har Ljusdals kommun fått nästan tre miljoner i EU-pengar för ett utvecklingsprojekt. Pengarna ska skapa en levande fäbod som brukas traditionellt med ett småskaligt mathantverk. I år dras det bland annat fram vatten och el till det blivande mejeriet.

Det här är helt i linje med Märit Anderssons tankar.

– Det är jättepositivt! Fäboden kan nu utvecklas från en museifäbod till en fäbod med mer professionell inriktning, säger hon.

Svedbovallen. Foto: Märit Anderson.

Fäbodbruk i Ljusdal

Bra tillväxt för kalvar på skogsbete

*När det blir sommar ger sig Stenspers gårds kor ut i skogen.
På 4 000 hektar på Venåsvallen strövar kor och kalvar
under några månader fritt omkring och betar.
Det har de nu gjort i över 100 år.*

Bröderna Tommy och Robert Johnsson driver Stenspers gård i Tallåsen som ligger i Ljusdals kommun i Hälsingland. Stenspers gård grundades av deras farfar Per Jonsson i början av 1900-talet. Per kom från gården Stens i byn Backarvall och kom därför att kallas Stens-Per – därav namnet på gården. I början av 1950-talet tog deras far John Johnsson över och för 20 år tog i sin tur Tommy och Robert över driften av gården. Tidigare fanns mjölkkor på gården.

De berättar att när de var små så var de tvungna att ha korna på skogen. Det fanns inte bete så det räckte på gården. Visst gjordes ost och annat men inte för försäljning utan det konsumerades av familjen och släkten.

– När jag var riktigt liten så drogs mjölken ner till vägen. Dit kom en bil och körde in mjölken till mejeriet i Ljusdal. Senare hämtades mjölken varannan dag av mjölk bilen vid gården. Vår verksamhet har

aldrig varit någon turistverksamhet, säger Tommy.

Övergången till köttdjur skedde successivt under 1990-talet. De har numera omkring 150 djur på gården, varav 75 djur är dikor. Under sommaren betar deras Aberdeen Angus besättning stora skogsarealer vid Venåsvallen i Ljusdals kommun.

Bröderna är uppväxta med att se efter betesdjur i skogen, en erfarenhet som är en viktig orsak till att fäbodbetet fungerar så bra. De vet hur det viktigt det är att djuren hålls tama och var de ska leta efter djuren vid tillsyn. Gården har inte förlorat ett enda djur i skogen de senaste 50 åren, trots att det finns björn i området. Tillsyn och insamling av djur kan bli mycket arbetskrävande om personalen saknar erfarenhet.

De berättar att de ingår i ett forskningsprojekt på SLU som studerar hur tillväxten påverkas av att djuren föds upp på skogsbete istället för åkerbete och vad djuren väljer

att beta. Djuren har försetts med GPS-sändare så att de i efterhand kan studera var de vandrat och betat i skogen. Forskarna har sedan varit ute och tagit markprover där korna valt att hålla till och studera vad som växer där. Resultatet är ännu inte slutredovisat.

Deras anguskossor går med sina kalvar på skogen. När markerna runt gården är nedbetade så sätts djuren ut på skogen där de går helt fritt. De rör sig på en yta på 3 000-4 000 hektar.

– Det gäller att man är alert. Vi åker ofta ut i skogen flera gånger varje dag för att titta, spåra och kontrollera djuren. Men man lär sig var djuren är, var de har sina ruttor. Det här är en kunskap som finns i kroppen sedan generationer. Man har ju varit med och följt djuren från man var en liten parvel, säger Robert.

De hade mjölkklorna uppe på fåboden till mitten av 1980-talet. Sedan växlade de en period om till att främst ha ungdjur på skogen. När de slutade med mjölkkor år 2000 blev det köttdjurens tur att få beta i skogen.

– Vissa kanske inte tycker att vi är riktiga fåbodbrukare, men någonstans försöker vi upprätthålla en tradition. Visserligen bor vi inte uppe på fåboden, men vi har djuren där som vårdar ett kulturarv och det värnar vi om, säger Tommy.

Någonstans i det hela har de även hittat en liten affärsidé – att producera Fåbodkalv. De har kalvningar i april och när de tar hem djuren i september börjar de slakta och leverera kalvlådor som just Fåbodkalv. Initiativet har tagits emot mycket positivt och köttlådorna tar snabbt slut. Levandevikten på kalvarna är vid slakt 220-250 kilo och säljs i köttlådor om 20-30 kilo till ett pris på 170 kronor kilot.

– Vi väger kalvarna både innan vi kör upp dem på skogen och när kalvarna återvänder till gården. Senaste säsongen hade de en genomsnittlig viktuppgång på 1250 gram per dag, de som växt bäst ökade med ett och ett halvt kilo per dag. Det foder de hade tillgång var mjölk från mamman och – liksom kossorna – det som skogen kunde erbjuda, säger Robert.

Betar korna i en hage eller på ett åkermarksbete så finns begränsningar. Korna kommer inte längre än till stängslet. Vid fåbodbete kan djuren välja precis var de vill gå. En dag kan de äta löv, vill de äta svamp en annan dag så gör de det. Oftast stannar de kvar på samma ställe ett par, tre

dagar med lite kortare utflykter.

– Det är alltid någon ko kvar över dagen där de sovit på natten. Kon fungerar som dagmamma för kalvarna under dagen tills de börjar förstå vad de ska göra. De kompletterar varandra otroligt bra. Man ser hur de plockar i sig sitt och kalvarna plockar i sig smålöv och annat, säger Robert.

Det bildas en massa småvägar som blir buskröjda där djuren tar sig fram i skolan. Där växer det upp en massa småskott som korna är alldeles galna i.

– Vi genomförde ett litet projekt för cirka tio år sedan då vi vägde ettårskvigor som betade på skogen. Då hade vi sämre tillväxt än i dag – omkring 700 gram per dag. Om vi har haft en snittvikt på de djur som gått på skogen på ca 250 kilo så ligger de djur som gått på åkermarksbete på ca 270-280 kilo vid samma ålder. Ser man de siffrorna så är skogen en väldigt stor resurs, säger Tommy.

Den senaste betessäsongen inleddes med en mycket torr försommar som resulterade i att återväxten inte kom igång.

– Har man en 120 dikor med kalvar som ska beta krävs stora arealer. Kan man då kör ut dem på skogen kan man spara tillväxten hemma, alternativt odla annat. Det visar på att skogen är en resurs som känns viktig att ta tillvara, säger Robert.

Antalet kor på skogen ligger på en sådan nivå att de inte klarar av att ha tillsyn över fler. När det blir så här många delar korna sig i flera grupper som de ska hålla reda på. Till dessa 120 kor har de i år släppt tre tjurar.

Vissa oroar sig för rovdjur. Men det är inget som drabbat deras djur. Ibland har det uppstått viss oro bland korna och då har de misstänkt att någon björn rört sig i området. Men det har aldrig lett till några skadade djur.

– Oavsett hur länge man hållit på med detta så lär jag mig något nytt varje dag. Men vissa saker är svåra att förstå. Vi tyckte ett år att det var jättefina beten norr ut på fåbodvallen och tog djuren dit. Men efter bara någon dag var de borta. Där ville de inte vara. Det var helt omöjligt att få dem till de fina betena norrut. I år har de själva sökt sig dit, säger Tommy.

Det de hoppas på är att fler lantbrukare i dessa trakter ska ta efter dem och släppa sina djur på skogsbete. Det finns många byar och utmarker som håller på att växa igen. En modell skulle kunna vara att djurägarna tog hand om djuren under sommarhalvåret.

– De skulle sedan kunna hyra in djuren hos oss på vintern, så slipper de bygga ligghallar. För egen del är vi sedan tre år anslutna till kontrollprogrammet Djur utan ligghall och har ranchdrift. Vi var den första gården här i länet som gick med i kontrollprogrammet, säger Tommy.

De har inte sett några direkta skador på skogen orsakade av betesdjuren. Genom att både deras far och farfar haft djuren på skogen under 100 år så är skogen präglad av att där gått djur och betat. De har inte heller fått några klagomål från skogsägarna. ■

Aberdeen Angus – spridd i världen

Aberdeen Angus som ursprungligen kom från Skottland är i dag en av de mest spridda raserna i världen inte minst på grund av det smakliga köttet. I USA och Kanada dominerar rasen. I Sverige introducerades rasen på 1940-talet.

Ursprungligen var den helt svart men numera finns den även som en rödbrun variant. Den är naturligt hornlös. Anlaget är dominant vilket innebär att avkomman alltid blir hornlös.

Angus är en så kallad "lätt" kött-ras som alltid avlats för köttets skull. Angusdjuren klarar sig på magrare beten och grovfoder och köttet är smakrikt och väl marmorerat. Rasen är också känd för sina lätta kalvningar. Rasen har på senare år vuxit i popularitet. Antalet renrasiga kor var i Sverige 1 224 stycken år 2014.

Se till att optimera jordbruksstöden Så nyttjar du jordbruksstöd och miljöersättningar

*Det är ingen som driver en fåbod för att tjäna pengar eller blir rik.
Men ska det finnas några levande fåbodanläggningar kvar i framtiden så krävs att verksamheten
genererar intäkter. Det gäller att utnyttja de stöd och ersättningar som finns.*

Kristian Olofsson och Dennis Olsson, från Sveriges fåbodbrukare, har rätt ut vilka stöd och ersättningar som fåbodbrukare kan söka. De började med att ställa frågan om man verkligen kan räkna alla värden i kronor och ören. Det finns ju så många andra värden med en levande fåbodkultur.

– Om fåbodbruk sedan är lönsamt beror helt på hur man räknar. Även om det är svårt att värdesätta fåbodbruk i kronor och ören så måste vi försöka, säger Dennis Olsson.

Ekonomi innebär att hushålla med knappa resurser. Det var ur det fåbodbruket uppstod. Genom att hushålla med de knappa resurserna skapades avkastning för överlevnad genom ett hållbart utnyttjande av naturresurserna. Naturresurser som inte egentligen hade någon annan användning, som bete i utmarker i skog och fjäll. Det här var en stor och viktig verksamhet i stora delar av landet.

– Tidigare var fåbodbruket en angelägenhet i hela landet. Det fanns fåbodanläggningar utanför den Halländska kusten, utanför

Torekov. I dag är det koncentrerat till det vi kallar fåbodområdet i norra Mellansverige och södra Norrland. Men fåbodbruk har i olika former funnits i årtusenden, säger Kristian.

Fåbodbruket har utvecklat en rik kultur, byggt upp mycket kunskap och satt sin prägel på landskapens utformning och biologi och på byggnasskick. Det är en kultur som är förknippad med livskvalitet och genererar hälsofördelar, inte minst genom de livsmedel som produceras. Naturbetesproducerad mat har positiva fysiologiska hälsoegenskaper jämfört med industriframställd mat.

– Det är vi lite dåliga på att slå mynt av. Dessutom är det svårt att få fram resurser som kan ta fram sådan kunskap. Fåbodbruk och utmarksbete hamnar ofta utanför de breda samhällssystemen, säger Kristian. Men han framhåller att vi nu närmar oss en punkt då snart sagt alla måste börja fundera över hur de ska agera för att tillförsäkra sig egen matförsörjning.

– Vissa har redan sådana funderingen

– Jag tror att utmarksbete eller fåbodbruk är en viktig för den framtida matförsörjningen och det är därför jag sysslar med detta, säger Kristian Olofsson.

kring sin fåbod, att den i framtiden kan bli nödvändig för att tillförsäkra familjen mat.

Den tid vi lever i ger inte fåbodbrukare de förutsättningar som skulle behövas för att långsiktigt producera livsmedel. Huvudspåret i produktionen handlar om kött och mjölk. Småskalig produktion och utmarksbete har svårt att hitta en plats i det systemet

– Jag har dikor på skogen, fjällkor. Visst producerar de kött, men problemet är att det inte går att ta så mycket betalt som jag borde. Betalningsviljan finns inte. Så ser det ut. Men jag tycker ändå det finns en lönsamhet i verksamheten. Jag säljer allt i färdiga köttlådor direkt till kunderna och har hittills aldrig haft problem med att bli av med köttet, säger Dennis.

Samtidigt är det allt fler som börjar fråga efter kvalitetsproducerad mat, som kanske även är beredda att betala lite mer för den maten. Framför allt hamnar mer av omsättningen hos lantbrukare som säljer direkt till konsumenterna. Det börjar bli lättare att nå blivande kunder via sociala medier.

Ennarbolsäterna, Värmland.

– Jag tror att det är viktigt att inte sälja våra varor för billigt, folk måste förstå att det här är mycket bra mat. Jag har aldrig haft någon kund som klagat på det jag producerat, säger Dennis.

Livsmedelsförädling på fåbod handlar i regel om ost, smör, och om meseprodukter i olika former. Det finns flera trösklar att ta sig över för den som vill vidareförädla sina produkter från gården. Det handlar både om att klara hantverket, om att sätta sig in i livsmedelslagstiftning och om att nå kunderna. Det är inte alla fåbodbrukare som har affärslägen nära de kunder som är beredda att betala vad produkter som tagits fram hantverksmässigt kostar.

– Kilopriset på hantverksmässigt framställt smör ligger på mellan 400 och 500 kronor per kilo. Inte heller det ger en hög timpeng, men det kanske ger en tillräcklig inkomst som försvarar att man ägnar sig åt detta några månader på sommarhalvåret, säger Kristian.

Många kombinerar försäljning av slöjd och hantverk och matprodukter med besöksverksamhet. Men den möjligheten står inte öppen för alla. Speciellt inte de som har långa avstånd till kunder och till marknad.

– Men för de som har gåvan, förmågan och resurser är det dessutom ett utmärkt sätt att sprida kunskap och bedriva opinionsbildning och lära upp framtida politiker. Men det löser inte alla ekonomiska problem.

Fåbodbrukare får ofta rådet att bara de startar ett kafé så löser sig problemet med dålig lönsamhet i djurhållningen. Många tycks tro att genom att starta ett kafé tjänar man så mycket att man har råd att täcka underskotten i djurhållningen. Men så mycket tjänar man inte.

– Man lägger inte normala avkastningsförväntningar på fåbodbruk. Det har jag märkt när jag möter den kommersiella turistnäringen i Sälenfjällen. De har ett helt annat avkastningskrav än vad till exempel rådgivare på länsstyrelsen tycker att vi fåbodbrukare ska nöja oss med.

Turistnäringen framhåller att det inte spelar någon roll om det är ständig kö till kaffeserveringen. Detta är ingen verksamhet som de tjänar pengar på, kafé är ofta främst en service för att gästerna ska trivas.

– Vi lever i olika företagsvärldar. Även vi fåbodbrukare måste sträva efter att bli normalt affärsinriktade i vår verksamhet och inte leva på rost och röta. I grunden

utarmar vi våra företag för den goda sakens skull, säger Kristian.

En central fråga är kostnaden för arbete. I Sverige finns en stark beskattning på låga inkomster. De belastar arbetskraftsintensiv verksamhet hårt och faller många småföretag. Samhället har därför skapat ett stödsystem för att kompensera det genom jordbruksstöden. Men det är inte alltid enkelt för småbrukare att sätta sig in i alla de olika delar i de stödsystem som är tillgängliga.

– Den lever nog lugnast som har löneintäkter vid sidan om jordbruket och som hålla några kor vid sidan om av egen kraft. Då råar man sig själv och är inte beroende någon en stödekonomi och man råar själv över verksamheten.

Men den som bedriver djurhållning i lite större skala, den som har fler än fem till tio djur är hänvisad till stödsystemet. Utan det går det inte driva någon verksamhet. Då finns det ett antal stöd att söka.

– För oss fåbodbrukare är Fåbodbetesstödet en påtagligt stor del av ersättningarna. Det utgår med upp till 5 000 kronor per ko och år.

Det finns även ett åtagandestöd, som Jordbruksverket har döpt till "Fåbod i bruk".

Det stödet uppgår till 20 000 kronor per fåbod som brukare håller vid liv med djurhållning. Det utgår dessutom ersättning för betesmark och för slätterängar.

– Det är intressant. Att man tar sig an att sköta en slätteräng förutsätter inte att

man har djur. För dem som har rätt förutsättningar kan det vara en stimulerande ersättning för att sköta slätterängar. Det är en behjärtansvärd insats för alla som har en fåbod.

Hotade husdjursraser finns det särskilda ersättningar för, alltså till vissa nöt, får och getraser som är på väg att gå ur tiden. Det finns även en schablonersättning för restaurering av marker och slätterängar. Efter ansökan kan ett sådant stöd uppgå till 3 600 kronor per hektar och år under en femårsperiod.

– Det finns ett stöd för särskild skötsel av fåbodbete, efter godkännande av länsstyrelsen kan det ge 1 200 kronor per hektar och år.

Andra stöd som finns är stöd för att sätta upp rovdjursavvisande stängsel. Det finns dessutom ett nationellt stöd till viss produktion i norra Sverige. Det finns stöd för att anlägga skyddszoner mot kväveläckage, för skötsel av våtmarker och för vallodling.

– Görs en summering av stöd och ersättningar per ko så kan man schablonarstat säga att man kommer upp i stödpengar på 12 000 – 13 000 kronor per ko och år för den behjärtansvärda insatsen att sköta verksamheten. Har man tio kor innebär det upp mot 130 000 kronor.

Kristian poängterar att denna sammanställning är kalibrerad på förhållandena i Ovanåker, det finns många olika delstöd och vissa skiljer sig något mellan olika delar av landet. ■

Starkt engagemang för utmarksbruk och lokal matproduktion

De som mött upp till temadagen på Väsbo var starkt engagerade i utmarksbruk, i lokal matproduktion, finnmarkerna och av att bevara ett öppet, levande kulturlandskap. Under fäbodagen hölls en "Walk and talk", då deltagarna diskuterade och skrev ned sina tankar.

Som drivkraft till engagemanget framhölls att utmarksbruk leder till en levande landsbygd med lokal matproduktion och att fler småbruk leder till ett öppet kulturlandskap som gynnar biologisk mångfald. Några framhöll att engagemanget kom från en önskan att trygga familjens livsmedelsförsörjning, att det gav dem möjlighet att driva jord- och skogsbruk, samt att driftsformen innebär en beredskap vid stora kriser och att det tryggar landets livsmedelsförsörjning.

Andra framhöll att fäbodbruk och utmarksbruk tillvaratar kunskap, traditioner och en kultur som annars riskerar att försvinna. Någons engagemang kom från det faktum att kvinnohistoria är en så viktig och central del av fäbodkulturen.

Flera framhöll att det som drev dem var att det här är frågor som innebär ett gott liv för kommande generationer och ett bevarande av viktiga växtbiotoper som annars riskerar att försvinna.

Mamma var fäbodstinta

Sven-Erik Karlsson och Kerstin Öhman Karlssons sommarstuga ligger i Bersbo, med flera fäbodar. Kerstins mamma har talat mycket om tiden när hon var fäbodstinta i Gräsbo.

– Jag antar att det är svårt att driva en klassisk fäbod i dag, med allt fler rovdjur i skogen. Men allt fler har närproducerad mat. Fäbodarna skulle kunna spela en viktig roll i att producera den, säger Sven-Erik.

De är beredda att betala ett högre pris för mat från en fäbod. Men de ser även fäboden som en värdefull del av kulturlandskapet.

– Skogsstyrelsen drev tidigare på för att alla öppna ytor skulle

Andras engagemang kom från en vilja att förbättra villkoren för landsbygdsföretag och personer som sysslar med dessa verksamheter.

Stödet man önskade för att utveckla sitt engagemang eller sin egen verksamhet, gällde främst administration och logistik. Flera önskar en förenkling av regelverk och generellt bättre förutsättningar för att bedriva sin verksamhet. Annat som efterfrågades var marknadsplatser där producenter och konsumenter kan mötas, gemensamma logistiklösningar och långsiktiga samarbeten i livsmedelskedjan. Andra förslag som framkom var att skapa kvalitetsstämplar och andra efterfrågade hjälp att få tillgång till passiva markägares mark.

På frågan om hur de organiserade ideella krafterna ska tas till vara föreslogs bland annat ett resurscentrum med olika kompetenser, någon form av gemensam organisation samt en fysisk samlingsplats. Om organiseringen bör vara lokal eller på vilken nivå den ska verka råder det delade meningar om, men flera poängterade att organiseringen bör spänna över olika intressen och vara politiskt oberoende. Något som också lyftes fram var vikten av samverkan med näringslivet för skapa en livskraftig livsmedelsproduktion. ■

planteras igen. Det lider vi fortfarande av. Det tycker jag är sorgligt, säger Sven-Erik. ■

Hoppas det finns fäbodar kvar i framtiden

– Som dotter till en småbrukare hoppas jag att det finns fäbodar kvar i framtiden. Jag visste inte om att det fanns en intresseorganisation för fäbodbrukare, det behöver nå ut till konsumenterna, säger Inga-Lill Karlsson.

De befarar att fäbodmarkernas flora och fauna är på väg att försvinna.

– Det är viktigt att kunskapen om att bedriva fäbodjordbruk förs vidare, säger Staffan Steidahl.

De tror att det går skapa en större efterfrågan på närproducerad och produkter från fäbodar. Men det kräver marknadsföring. ■

Levde fäbodliv som barn

– Jag vistades på en fäbod som barn tillsammans med farmor och farfar. Fäbodarna finns i mitt hjärta. Jag fick nyligen ett tips om en fäbodstuga som inte används så snart har jag min egen fäbod, säger Monika Svedberg.

– Min dotter har hand om driften under sommaren. Jag går mest där som piga, säger Margareta.

På fäboden har de kor och kalvar, grisar, getter och höns och tillverkar både ost och messmör. På fäboden finns ett elverk som möjliggör maskinmjölkning av de åtta korna.

– Under juli har vi öppet för besökare, ofta hundra besökare per dag, säger Margareta.

Lönsamheten för just fäbodbruket är svårt att beräkna. Men fäboden ger gården ytterligare ett ben att stå på. Dessutom

Tio år senare

Framåt för den biologiska mångfalden

Inom ramen för ett Lokalt Investeringsprogram har Ovanåkers kommun genomfört ett projekt för att bevara och utveckla den biologiska mångfalden.

Kommunen fick bidrag till att öppna upp och återskapa natur- och strandbeten, samt restaurera och reparera lador och fåbodbyggnader. Det var också arbetet inom riksintresset fåbodskogen som fick kommunen att gå vidare i projekt som lett till att kommunen har sökt om att utveckla Biosfärområdet Voxnadalen.

I Natura 2000-området Sässman lades en del resurser på att återskapa marker. Bilderna på Sverkas Lada före, under och efter mer än tio år fortfarande hävdas med bete, bevisar att projekt kan vara bra. Delprojekt inom ett biosfärområde som jobbar utifrån devisen: bevara, utveckla

och stödja fungerar förhoppningsvis även i framtiden när det gäller att stödja fåbod- och utmarksbruk.

På Loftsbö övre fåbodar så skapades ett inhägnat område som omfattade tre fåbodlar. Där har betesdjur hävdade markerna sen åtgärderna genomfördes. Vid ett besök hösten 2016 hittades bland annat violett fingersvamp (se sid 3) på gårdstunet. Svampen är rödlistad och det finns inte mer än omkring sex platser i Gävleborgs län. Svampen är en stark indikator på väl hävdade marker. Vid samma besök hittades även Fjällig jordtunga, vilket var det första fyndet i Hälsingland. ■

Så här såg det ut när restaureringsarbetet satte igång för snart 15 år sedan. Sverkas lada förföll och kulturmark höll på att slukas av sly och träd.

Så här fint är det i dag. Den biologiska mångfalden blir allt större för varje år och det vackra kulturlandskapet framträder åter.

Finnskogsriket

Finska vallvaktare på Bollnäs Finnskog

Finnskogsriket är ett samlande begrepp för den finnskogsregion som överlappar gränstrakterna mellan Gästrikland, Hälsingland och Dalarna. Genom närheten till hamnstaden Gävle koloniserades området redan under de sista åren av 1500-talet.

Det främsta fysiska minnet av den skogsfinska kulturen är de invändigt sotiga byggnadstyperna rökstuga (pö-rte), ria och (rök)bastu. Rökstugorna i södra Norrland togs ur bruk redan i mitten av 1700-talet, men tre stycken rekonstruktioner finns till beskådande och nyttjande i Finnskogsriket: vid Locksjön, Skålsjögården och på Kungsberget. De bevarade riorna kan ses som Finnskogsrikets kulturskatt. Av de två gamla riorna i Bingsjö kan den vid Klockargården vara den äldsta skogsfinska byggnaden på ursprunglig plats i Skandinavien. Även i Gruvberget på Bollnäs Finnskog finns en ria av skogsfinsk typ. I Gästrikland och Hälsingland finns ett 20-tal rior med avskilt ugnsutrymme, så kallade gäst-rikerior. Tyngdpunkten i utbredningen ligger i Ovansjö- och Järbobygderna.

Skogsfinnarnas rökbastur var givetvis avsedda för bad, sex sådana rekonstruktioner finns i området, varav den vid Skålsjögården är den mest publika. Den likaväl svenska bastutypen torkbastu finns i ett genuint exemplar i Häsbo på Alfta Finnskog. På och från Bollnäs/Hanebo Finnskog finns även fyra bevarade skvaltkvarnar samt en

vattensåg. För övrigt återfinns Alfta sockens äldsta byggnad på Finnskogen, ett störs (eldhus) på Nybo fäbod. I Svartbo på Bollnäs Finnskog finns ett litet härbre daterat till 1599. Det är förmodligen den äldsta byggnaden i Finnskogsriket.

Tre av finnbyarna på Alfta Finnskog är riksklassade tack vare sina ängs- och kulturmiljövärden: Skålsjön, Mållångstuga och Gullberg. Ingen annan svensk socken kan uppvisa tre riksklassade finnbosättningar. I Skålsjön finns även ett heltidsjordbruk. I övrigt är Bingsjö klassat som riksin-tresse.

Det finska ursprunget kan dessutom utläsas i de cirka 500 finska ortnamnen ute i terrängen i Finnskogsriket, men även ortnamn, där "finn" ingår, förekommer. I Grannäs på Alfta Finnskog vittnar namnet Björnskalleholmen om skogsfinnarnas jaktmagi.

Fäbodarna har funnits långt innan finnkolonisationen. På Bollnäs Finnskog utvecklades under 1600-talets senare del ett för sydvästra Hälsingland unikt fäbodsystem med så kallade vallvaktare. Vallvaktaren fungerade som en åretruntboende fastighetsskötare och skogvaktare för fäboden med

eget jordbruk som komplement. Systemet kan ha tillkommit som en lösning på "problemet" med den stora andelen lösfinnar (ej skattskrivna) på Bollnäs Finnskog. Åtminstone tio Bollnäs-fäbodar har haft skogsfinnar som vallvaktare, vilket kan ha bidragit till en snabbare assimilering av det finska befolkningsinslaget.

Järnbrukens tillkomst innebar restriktioner mot skogsfinnarnas viktigaste näringsslag – svedjebruket. Gemensamt för bruken på hälsingesidan var att de aldrig blev några lysande affärer. Transportkostnaderna blev dyra, eftersom det här saknades järnväg.

Maths Östberg

FINNSAM (Finnbygder i sam-verkan) är en skogsfinsk nät-verksorganisation vars syfte är att underlätta samarbete, forskning och samordning av aktiviteter. På hemsidan kan man ta del nyheter, rapporter och aktuella arrangemang. Läs mer: www.finnsam.org

Finnskogsmuseet

Museet ligger vid Bygdegården i Skräddrabo ligger 2,5 mil söder om Edsbyn och har massor av information och material om finnskogsregionerna i Sverige och Norge. För öppettider, besök www.finnskogsmuseet.se

Föreningen Finnskogsrikets rökstuga vid Locksjön på Bollnäs Finnskog är den enda i Skandinavien, där det är tillåtet för besökare att elda i rökugnen. Foto: Kjell Söderlund.

Sune skaffade hjälp från Ryssland

Sune Pettersson, från Ockelbo var med och grundade Gävleborgs fåbodförening och har länge varit en av föreningens eldsjälar. Naturligtvis var han med på fjolårets fåbodriksdag.

Sune Pettersson driver Gåsbackens fåbodar som har anor sedan 1700-talet. Vissa hus har han flyttat till fåboden, bland annat från Hertsjö och Lilltjära i Hälsingland. Sune Pettersson har skött om tamboskap sedan han var 13 år. Under nästan tjugo år som småbrukare var han samtidigt anställd på Järnverket i Sandviken.

– Jag har skött om djur varje dag, förutom när jag låg i lumpen, säger han. På gården, nära centrala Ockelbo, finns mjölkkor, kalvar, får, getter och höns. Gåsbackens fåbodar ligger omkring tre kilometer från gården. Den tog Sune över i mitten av 1960-talet. På den tiden gick korna i trakten allmänt på skogen under betessäsongen.

Strax innan han gav sig av hit till Våsbo fåbodar hade han som vanligt flyttat hem getter och kor från fåboden.

– Men i år har jag inte gjort något smör. Vanligtvis gör jag både ost och messmör, det har blivit tonvis under 50 år på fåboden, säger Sune Pettersson.

Fåbodar har länge varit Sune Petterssons största intresse. Både hans mamma, mormor och en moster arbetade under somrarna på fåbodar. Han var bara en liten pojke när han tillsammans med sin moster

gick med djuren på Vittesjö fåbodar utanför Ockelbo.

– På den tiden kunde jag locka till mig djuren genom att kula. Men det har jag problem med nu när jag blivit så gammal, säger Sune.

Trots sin entusiasm har han svårt att spå en ljus framtid för fåboden som driftsform. Allt färre har viljan att lägga ned det arbete som fordras för att driva en gård med fåbodbruk.

– Många börjar men inser inte hur mycket arbete som krävs. Som mest har jag haft 22 mjölkkor och 16 getter på vallen. Visst är det mycket prat om hur viktigt det är med fåbodar. Men risken finns att det bara är sådana som jag och några andra idioter som fortsätter tills vi dör.

Men han ser trots allt ett visst ljus i tunneln. Kanske går det ändå att locka ut folk från städerna, människor som vill leva på ett annat vis, som vill etablera sig som fåbodbrukare.

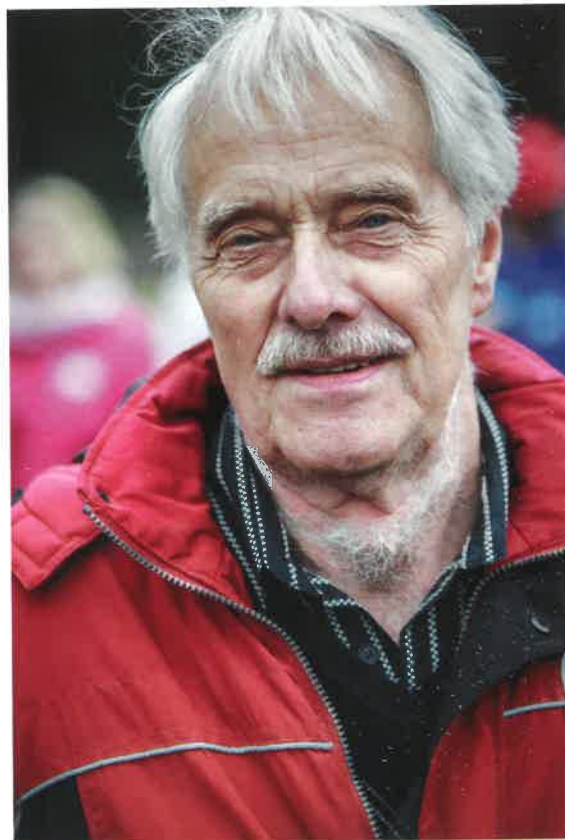
– Just nu har jag en rysk kvinna som mjölkar hos mig. Även hennes mamma som kommer från Moskva är med och mjölkar ibland. De är mycket duktiga.

Att vara fåbodbrukare i dag är också ett mycket mer ensamt jobb än tidigare. Förr var det liv och rörelse och en gemenskap bland fåbodbrukarna och man samarbetade. I dag är det främst turister som besöker fåboden.

– I dag är jag nästan ensam fåbodbrukare där jag är verksam, i alla fall om man räknar de som har någon produktion.

Sune Pettersson närmar sig 80 år och någon naturlig efterträdare finns inte. Men när vintern lider mot sitt slut så kallar djuren och fåbodlivet.

– Det är en viss känsla som infinner

sig på våren, att få gå med djuren utefter vägen mot fåboden. Det brukar komma mycket folk som vill vara med.

Sune har börjat få svårt att gå. Men det hindrar honom inte att ta sig de dryga tre kilometrarna till fåboden.

– Sist när djuren skulle hem satt jag i bakluckan på en bil och lockade med mig djuren. De kände som vanligt på sig att de skulle hem till gården. Jag ser det på hur djuren tittar på mig, hur de råmar och springer som aldrig förr.

När våren kommer så blir det alltså sannolikt ytterligare ett år på fåboden. Det skulle bli en tråkig sommar utan allt liv och rörelse på fåboden.

– Så har jag tänkt. Jag har ju ryskan där och hennes mamma som mjölkar getterna. På fåboden har han haft besök av allt från vanligt folk till kronprinsessan, landshövdingen och internationella berömdheter som Tiger Woods. Jag tycker att det är roligt att träffa folk, det vill jag inte missa, säger Sune. ■

Dags att respektera traditionell kunskap

Den snabba utvecklingen av samhället har inneburit en hög belastning på naturen och på den biologiska mångfalden. Kunskaper om naturen och bruksmetoder hos urfolk och lokala samhällen har trängts tillbaka och riskerar att försloras, vilket också har uppmärksammat internationellt.

Konventionen om miljö, hållbar utveckling och biologisk mångfald (CBD) antogs av Världssamfundet vid toppmötet i Rio de Janeiro 1992. Sedan 1994 är den rättsligt bindande även hos oss. Den innehåller även brukande- och rättighetsfrågor och bevarande och utveckling av traditionella kunskaper hos urfolk och lokala samhällen. Konventionen behandlar nyttjande av biologisk mångfald, både vild och domesticerad. I detta inryms hållbara bruksmetoder, förvaltning av mark och biologiska resurser i sina naturliga sammanhang och även jakt och fiske. Den handlar också om sedvänjor, livsstil, traditioner, immateriella värden och andliga aspekter, förhållningssätt till livsmiljö och framtid samt historiska förhållanden.

Konventionen syftar till att staterna ska respektera och bevara sådan traditio-

nell kunskap som är viktig för bevarandet av ett hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden. Det ska också tillförsäkras att kunskapsbärarna deltar i genomförandet av konventionen.

Förbundet Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk (FSF) har tagit initiativ till att utveckla en nationell samverkan genom det Svenska brukarnätverket traditionell ekologisk kunskap. Det sker tillsammans med Familjejordbrukarnas riksförbund, Föreningen naturbrukarna Sverige, Föreningen svenskt fjälljordbruk, arbetsgruppen Skärgårdsbönder inom Skärgårdarnas riksförbund samt Förbundet Sveriges småbrukare. Tillsammans representerar vi en bred samling av ett levande kulturarv och kunskapsbärare verksamma i en stor del av landet.

Syftet är att komplettera det nationella arbetet för att stärka bevarandet av och respekten för traditionell kunskap och sedvanebruk i enlighet med CBD. Vi vill dessutom utveckla och stärka gröna näringsverksamheter, samt natur-, kultur- och samhälleliga värden. Mer information som fortlöpande uppdateras finns på vår hemsida.

Olle Olols stuga på Väsbo fäbodlar.

Fäbodriksdag 2018

På Kättboåsens fäbod
22-23 september.

Se www.fabod.nu

Ystning – ny norsk bok om att tillverka ost

Boken är en lärobok på nästan 400 sidor för både nybörjare och mer erfarna osttillverkare. Den startar med grundläggande mjölk kemi och mikrobiologi och principer för mognad och smakutveckling i ost. Författarna förklarar varje steg vid osttillverkning och skapar en grund för att läsaren ska kunna utveckla egna recept och skapa nya mjölkprodukter med god kvalitet. Bokens författare Ragnhild Nordbø och Maria Ballhaus har båda lång erfarenhet av småskalig mejeriverksamhet. Boken som är på norska ges ut av Fagbokforlaget. ■

Karin blåser horn

Karin Sundell, född 1877, blåser i horn på Klöfsvallen, Delsbo, Hälsingland 1930-tal. **Foto:** Britta Dalhielm/Institutet för språk och folkminnen.

Skogsfinnar i Hassela

Ett projekt har under våren startat för att kartlägga den skogsfinnska historien i Hassela. Under våren och sommaren har lämningar registrerats, vilket gör det möjligt att skydda och synliggöra dem. Finska bosättare kom tidigt till Hassela. De förde med sig nya byggnadstyper med rökugnar och storskaligt svedjebruk. Enligt muntliga uppgifter var finnarna duktiga på att framställa järn.

Projektet Skogsfinnar i Hassela vill fånga upp både muntliga traditioner och levande minnen om fysiska platser i landskapet. De vill ta reda på mer om bebyggelse och markanvändning, ekonomi och järnframställning. Särskilt fokus ligger på Kölsjön, Vrångtjärn och Lindsjön.

Du kan följa projektet på:
www.facebook.com/skogsfinnar

Alla är välkomna som medlemmar i Förbundet svensk Fäbodkultur och utmarksbruk

Förbundet samlar den svenska fäbodrörelsen och verkar för att bevara, främja och utveckla fäbodarna, fäbodkulturen, fäbodbruket och övrigt utmarksbruk. Vi vill också främja byggnadskultur, kulturarv och traditionell kunskap, samt att bibehålla betesrättigheter som resurs och som framtida möjlighet för fäbodbrukare och ägare av jordbruks- och skogsfastigheter.

Tillsammans blir vi starkare och kan driva Fäbodbrukarnas, fäbodägarnas, fäbodkulturens och brukandets intressefrågor bättre!

Information om oss, de regionala fäbodföreningarna, stadgar och medlemskap finns i redaktionsrutan på sidan 3 och på vår hemsida www.fabod.nu

I allmänhet förknippas nog fäbodbruk i vårt land med levnadssätt från självhushållningens dagar. Många av dagens fäbodbrukare har dock fäbodbruket som del i sin näringsverksamhet genom en resurseffektiv produktion. Som ett sätt att ekologiskt hållbart, energieffektivt och ekonomiskt sätt att framställa högkvalitativa livsmedel som mjölk, ost och smör samt det bästa naturbeteskött vi kan tänka oss. Fäbodbetet baserar sig vanligen på mulbetesrätten och är en nödvändig resurs för många små djurhållande familjejordbruk med begränsad foderareal på och kring gården.

Fäbodar finns i hela världen

Det svenska fäbodbruket återfinns från Värmland till Norrbotten. Tonvikten ligger fortfarande i norra Svealand och södra Norrland – i de mellansvenska skogsbygderna och i det södra fjällområdet, där man historiskt haft mycket omfattande boskapsskötsel med främst kor, får och getter. Det finns nu kvar ungefär 250 levande fäbodar med djurhållning i någon form. Enbart i Dalarna fanns under

Tin Gumuns på Karl-Töväsens fäbod.

1800-talet uppemot 20 000 enskilda fäbodbruk.

Fäbodbruket utgör tillsammans med det norska säterbruket, liksom större delen av rennäringen, ett uttryck för Transhumans. Med det menas en driftform med säsongvis förflyttning av både folk och betesdjur mellan betesområden för att på bästa sätt ta tillvara betesresurserna genom att nyttja årstidsvariationerna och olika klimatzoner.

Transhumans återfinns i alla världsdelar och sysselsätter globalt mer än 100 miljoner människor, samtidigt som det svarar för proteinförsörjningen för omkring en miljard människor. ■

En fäbod, med vanligen flera byggnader, anläggs när det är för långt att gå dagligen från hembyn och gården fram och åter till betesmarkerna. På detta sätt kunde man bättre nyttja djurens potential och omsätta betet till lagringsbara livsmedel.

I Norge beräknar man att utmarksbetet motsvarar ett marknadsvärde på upp emot en miljard per år. Det utgör alltså en betydande bioekonomisk resurs och ekosystemtjänst. Sådan kartläggning saknas ännu i Sverige, men det finns en stor potential som skulle kunna bidra till ökad verksamhet, inkomster och arbetstillfällen i glesbygden.

Fäbodbruket är ett bra exempel på nyttan av ett kulturarv med levande lokal och traditionell kunskap.

Så blir du medlem:

För medlemskap betala 300 kr per person, organisation eller företag. Eller 500 per familj utan begränsning av antal personer i hushållet. Bankgiro: 5243-8538
Då blir du medlem och får minst två nummer av tidningen per år.

Ljusbodarna, Leksand. Foto: Pauline Palmcrantz.